

KÖZLEMÉNYEK

BONA GÁBOR

A HONVÉDSEREG ELSŐ KATONAORVOSAI (1848)

Negyvenhat éve immár, hogy megjelent egy kötet, amely az 1848/49-es szabadságharc hadtörténetének kutatásában új fejezetet nyitott. Szerzője Urbán Aladár, aki rendkívüli alapossgal feldolgozta a nemzetőrség és az első honvédszászlóaljok szervezésének történetét.¹ Monográfiája – annak objektív tárgyilagossága miatt – útmutatója lett egy új, a forradalom és szabadságharc történetével foglalkozó történész generációnak, akik közé jelen sorok írója is számítja magát.

Urbán professzor említett munkájában név szerint felsorolta az 1848 őszéig (szeptemberig) kinevezett nemzetőrségi törzstiszteket, valamint az első 10 honvédszászlóaljhoz kinevezett tiszteket is. Megemlítette továbbá, hogy az alakuló honvédsereghez orvosok és hadügyszek is kinevezésre kerültek, róluk azonban részletesen nem szolt.² Jelen tanulmány ezt a „hiányt” kívánja pótolni, amikor számba veszi az elsőként kinevezett honvédorvosokat.

A téma kutatásának van is, meg nines is igazából előzménye. A forradalom és szabadságharc időszakának egészségügyi, orvosi történetének jelentős irodalma van. Hadtörténeti vonatkozásban azonban mindmáig hiányossága, hogy nem adott életrajzi összefoglalást a honvédseregben szolgálatot vállalt orvosok több mint 90%-áról. A Zétény Győző nevével fémjelzett, de nagyrészt Antall Lajosnak – aki a maga nevéen politikai okokból nem publikálhatott – a kutatásai alapján készült, és a szabadságharc századik évfordulóján megjelent feldolgozás számba vette ugyan az 1848/49-ben a honvédseregben szolgált orvosokat és gyógyszerészeket, de közülük csak kevesekről közölt biográfiai adatokat. Az itt közzétett névsor közel nyolc- és félszáz nevet tartalmaz.³ Az említett, a centenárium alkalmából megjelent kötet ugyanakkor egy másik problémát is felvet. Az itt található névsor ugyanis nemcsak a honvédsereg állományába vett – kutatásaim szerint – mintegy 640 honvédorvost, orvos segédet, valamint 37 gyógyszerészt és 13 állatorvost tartalmazza, hanem azokat a polgári orvosokat is, akiket a szabadságharc folyamán „mozgósítottak” hosszabb-rövidebb időre egy-egy időlegesen létesített tábori honvéd kórház ellátására. (Anélkül, hogy őket a honvédseregben „státusba” vették volna. Bár ez „akadémikus kérdésnek” is tűnhet, hiszen ők is a honvédsereg katonáit gyógyították.)

A Zétény/Antal kötetet követően elsősorban Kapronczay Károly, a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum Könyvtárának és Levéltárának tudós igazgatója volt az, aki

¹ Urbán 1973.

² Urbán 1973. 314. o.

³ Zétény 1948.

levéltárosi alapossággal feldolgozta a honvédsereg több – elsősorban vezető – honvédorvosának életpályáját.⁴

A hiány azonban továbbra is hiátus maradt. Jóllehet, 2000-ben megjelent *A szabadságharc egészségügye és a honvédsereg honvédorvosai* címen egy összefoglalás, ebben azonban – a cím második felével ellentétben – az 1848/49-es honvéd katonáorvosokat illetően csupán az addig márismert adatok ismétlését olvashatjuk.⁵ E tekintetben bizonyos előrelépést csupán a *Magyar orvoséletrajzlexikon* 2004-ben történt megjelenése jelentett, amely mintegy ötven ’48-as honvédorvos életrajzát tartalmazza.⁶ Így az 1848/49-es honvédsereg egészségügyében tevékenykedő, tisztii rangot – vagy azt nem – kapott orvosok, gyógyszerészek, állatorvosok döntő többségének „nacionáléja”, kiléte mindmáig ismeretlen.

Ám térjünk vissza a címben szereplő témához, a ’48-as honvédsereg első katonáorvosaihoz. Amint az közismert, gr. Batthyány Lajos miniszterelnök 1848. május közepén adta ki utasítását tíz, önkéntesekből alakítandó zászlóalj felállítására. Ennek értelmében május végén – június elején megkezdődött Pesten az 1. és a 2., Szegeden a 3., Pozsonyban a 4., Győrben az 5., Veszprémben a 6., Szombathelyen a 7., Pécsen a 8., Kassán a 9., valamint Debrecenben a 10. zászlóalj toborzása, amelyek hamarosan a *honvéd* elnevezést kapták.

A korabeli szervezési elveknek megfelelően a felállítandó alakulatokhoz orvosok is kellettek, ezért már május 24-én megjelent a felhívás a *Pesti Hírlap* 469. számában, amelyben orvosok jelentkezését kérték az alakuló zászlóaljokhoz. A közzétett felhívás szerint 10 főorvos és 30 alorvos „szükségeltetett”. A pályázati kiírás nem maradt eredmény nélkül, mintegy 60 orvos adta be jelentkezését.⁷ A lehetőség azonban menet közben leszűkült, az alkalmazandó 30 alorvos számát – zászlóaljanként két főre, vagyis – összesen 20 főre csökkentették.

A befutott jelentkezések ismeretében gróf Batthyány Lajos miniszterelnök – István nádor, mint királyi helytartó beleegyezésével – június végén, illetve július első napjaiban nevezte ki az első honvédorvosokat. Egy későbbi, 1848. augusztus 6-án V. Ferdinánd császár és király kiadott rendelete alapján Mészáros Lázár magyar hadügyminiszter rendeletben szabályozta, hogy a honvédsereg orvosai milyen katonai rendfokozatot viselnek. E szerint a II. osztályú alorvosi beosztás hadnagyi, az I. osztályú alorvosi főhadnagyi,

⁴ A teljesség igénye nélkül: *Kapronczay Károly*: Az 1848–1849. évi szabadságharc volt honvédorvosainak sorsa török földön. *Honvédorvos*, 31. (1979) 3–4. sz. 301–308. o.; *Uő*: Pólya Józsefemlékezete. *Orvosi Hetilap*, 139. (1998) 30. sz. 1803–1804. o.; *Uő*: A Grósz orvos dinasztia. *Orvosi Hetilap*, 139. (1998) 5. sz. 249–260. o.; *Uő*: Kunewalder Zsigmond. *Orvosi Hetilap*, 140. (1999) 141. sz. 1120–1121. o.; *Uő*: A magyar szabadságharc „légiós” honvédorvosai. *Orvosi Hetilap*, 143. (2002) 5. sz. 153–156. o.; *Uő*: Adatok a magyarórmény orvosok és gyógyszerészek történetéhez. Budaörs, 2002.

⁵ *Gazda* 2000. A II. kötetben olvasható az 1848/49-es honvédsereg több vezető honvédorvosának életrajza, mint pl. Stáhl Ignác (308–310. o.), Flór Ferenc (311–314. o.), Sauer Ignác (315–316. o.), Balassa János (317–321. o.), Lumniczer Sándor (322–325. o.), Pólya József (326. o.), Buzay (W.) Károly (327–329. o.), Tormay (K.) Károly (331–333. o.), Babarcsi Schwartz Ferenc (334. o.), valamint *A szabadságharc honvédorvosai* (Antall Lajos gyűjtésének, Zétény Győző által sajtó alá rendezett anyaga alapján) című munkában a 423–457. o.

⁶ *Magyar orvoséletrajzi lexikon* 2004.

⁷ A benyújtott pályázatok többségének címettje Sauer Ignác országos főorvos, ill. Stáhl Ignác, korábbi országos főorvos, 1848 májusától a Földművelésügyi, Iparügyi és Kereskedelmi Minisztérium Egészségügyi osztályának igazgatója volt. Lásd MNL OL 1848/1849-es minisztériumok, folyamodványok (H 146) 4., 5. és 7. csomó.

a főorvosi századosi, a törzsorvosi rang pedig törzstiszti – azaz, őrnagyi, alezredesi, vagy ezredesi – rendfokozatot jelentett.⁸

De nézzük immár, kik lettek az első honvédzászlóalj orvosai. Névsoruk az alábbi:

AFFUMI ANTAL⁹ az erdélyi Erzsébetvároson született, Kis-Küküllő megyében, 1825 körül, római katolikus vallású családból. Apja kereskedő volt. 1842 és 1844 között a kolozsvári egyetem orvos szakán tanult, orvos-sebészeti diplomáját 1845-ben Pesten szerezte.

1848. július 6-án alorvossá nevezték ki a Debrecenben alakuló 10. honvédzászlóaljhoz, melynek kötelékében július végétől 1849 januárjáig a délvidéki hadszíntéren, majd a feldunai (VII.) hadtest kötelékében, májustól az abból kivált és önállóvá lett, Kmety György ezredes, illetve tábornok vezette hadosztályban – ismét a Délvidéken – szolgált zászlóaljával. 1849 márciusában, majd június 26-án ismételten főorvosi előléptetéséért folyamodott – nem tudni megkapta-e.

BÁNYAI FARKAS¹⁰ szintén erdélyi (vagy partiumi) születésű volt, s feltehetően a kolozsvári egyetemen végzett sebészként. 1845-től magánorvosként Pesten élt. 1848. június 10-én küldte be folyamodását az első tíz honvédzászlóaljnál meghirdetett orvosi állások egyikének elnyerésére.

1848. július 6-án a Pesten alakuló 2. honvédzászlóalj alorvosává nevezték ki. (Ez a zászlóalj megalakulását követően júliustól a délvidéki hadszíntéren, majd a péterváradai várórségnél szolgált, annak 1849. szeptember 7-én történt feladásáig.)

Későbbi sorsáról csak annyit tudunk, hogy 1867–1868-ban Désen működött orvosként, s akkor mint '48-as honvéd alorvos hadnagy a Belső-Szolnok megyei Honvédegylet tagja volt.

CZINDERY PÁL¹¹ 1808. november 25.-én született Nagykanizsán C. Antal és Thuts (?) Terézia gyermekeként. Római katolikus vallású és nemesi származású volt. 1833-tól tábori orvos segéd, illetve 1840-től a „menet közben” a bécsi egyetemen szerzett sebészeti és szülészeti oklevelét követően főorvos a 7., 1843-tól a 6. könnyűlovas, 1844-től a 12. Vilmos gyalogezredben. 1848. június 1-jén adta be pályázatát, melynek nyomán július 6-án a Pesten alakuló 1. honvédzászlóalj főorvosává nevezték ki.

Alakulatával augusztus végén a drávai őrvonalra került, majd szeptember-októberben részt vett a Jellačić elleni harcokban. Zászlóaljával Görgei tábornok feldunai seregében szolgált, de 1849. január elején megbetegedett, s Pesten elhagyta alakulatát. Csak április 20-án jelentkezett ismét szolgálatra Aulich Lajos tábornok fővárosba bevonuló hadtesté-

⁸ Ács 2000. 120. o. (Azutatisás ugyan a császári-királyi hadseregre vonatkozott – melynek Magyarországon állomásozó része felett akkor már Mészáros hadügyminiszter rendelkezett –, de ez a szisztéma került bevezetésre a honvédsereg orvosait illetően is.)

⁹ Zétény 1948. 90. o.; Varga 2000. 234. o.; Közlöny, 29. sz. (1848. július 8.) 116. o.

¹⁰ Zétény 1948. 96. o.; Közlöny, 29. sz. (1848. július 8.) 116. o.; MNL OL 1848/49-es minisztériumok, folyamodványok (H 146) 5. csomó 568.; MNL OL H 146. Magyar Királyi Belügyminisztérium Honvéd segélyalap 1868. 2832.; Mikár 1869. 14. o.

¹¹ Szül. akv. MNL OL A 3788.; Zétény 1948. 106. o.; Ács 2000. I. 117. o. és II. 427. o.; Novák 1889. 358. o.; MNL OL H 146 Folyamodványok 479.; Közlöny, 29. sz. (1848. július 8.) 116. o.; Mikár 1869. I. 108. o.; KAW Grundbuch 12. 1841–1850. 36/14.

nél. Májusban a budai Császár fürdőben berendezett katonai (rehabilitációs) kórház, majd a főváros július elején történt feladását követően július 19-étől a csongrádi katonai kórház vezető főorvosaként teljesített szolgálatot.

1867–1868-ban Nagykanizsán volt orvos, s mint egykori '48-as honvéd törzsorvos a Zala megyei Honvédegylet tagja volt.

GABÁNYI JÓZSEF¹² Pozsonyban született, apja cs. kir. százados volt. Sebészmeisteri oklevelét valószínűleg a bécsi egyetemen szerezte (1835-től ugyanis itt tanult). 1846-tól 1848-ig a nagyszombati kórházban volt gyakorló orvos.

1848. július 6-án a Pozsonyban alakuló 4. honvédszászlóalj alorvosává nevezték ki.

HAGER LIPÓT¹³ szintén Pozsonyban született, apja levélhordó volt. 1839–1840-ben a bécsi orvosi egyetemen tanult, de általános orvosi és sebészi diplomáját 1845-ben a pesti egyetemen szerezte. Ezt követően Piliscsabán, majd 1847-ben Esztergomban lett orvos.

1848. július 6-án nevezték ki alorvossá a Debrecenben alakuló 10. honvédszászlóaljhoz. Amint azt alorvos társánál, Affumi Antalnál már említettük, ő is a 10. honvédszászlóalj „történetében osztozott”. Már 1848. november 1-jén főorvosi előléptetésért folyamodott Nagybecskerekéről – ebben Kiss Ernő tábornok, hadtestparancsnoka is támogatta –, de kérését ekkor még elutasították. Erre csak sokkal később került sor.

Legalábbis ezt bizonyítja, hogy a Pest-Buda városi Honvédegylet 1867-ben '48-as honvéd főorvosként igazolta.

hackbeili lovag HEINCZMAN ÁGOSTON¹⁴ 1817. január 6-án Milánóban született és a svájci Churban keresztelték meg a református vallásra. József nevű apja skóciai eredetű családból származott, de Zemplén megyében született, és a cs. kir. hadsereg 4. könnyűlovas ezredének századosa volt. Anyja, Margaretha Langoller horvát születésű volt. Heinczman gyermekkorát Horvátországban töltötte. 1841 májusában hadfíként (tiszjelöltként) beállt a magyarországi sorozású 60. sorgyalogezredhez, azonban innen már két hónap multán leszerelt. Ezt követően a bécsi orvosegyetem hallgatója lett, ahol 1847-ben diplomázott. Orvos-sebészi oklevelével Zágrábban telepedett le, ahol hamarosan a város tiszteletbeli orvosává választották. A családi háttérből és korábbi életéből eredő hatások között bizonyára erős volt a „magyar szál”, legalábbis erre utal, hogy az első honvédszászlóalj szervezéséről értesülve két folyamodványban is kérte honvéd orvosként való alkalmazását (Trieszt, 1848. május 15., ill. június 1.).

Azt illetően, hogy mikor és hol kezdte tevékenységét a honvédseregben, az adatok bizonytalanok. Zétény szerint 1848 júliusában nevezték ki alorvossá a Damjanich őrnagy parancsnoksága alatt álló, s a bánági hadszíntéren harcoló 3. honvédszászlóaljhoz.

¹² Szögi 1994. 118. o.; MNL OL H 146 Folyamodványok 581.; *Közlöny*, 29. sz. (1848. július 8.) 116. o.

¹³ Zétény 1948. 133. o.; Szögi 1994. 128. o.; MNL OL H 146 Folyamodványok 584.; *Közlöny*, 29. sz. (1848. július 8.) 116. o.; *Mikár* 1869. I. 35. o.

¹⁴ Zétény 1948. 135–136. o.; *Kapronczay* 1979. 301. o.; *Kovács* 2000. II. 409. o.; *Lukács* 1986. 444. o.; *Vasárnapi Újság*, 47. (1900) 9. sz. 137. o., *Mikár* 1869. I. 67. o., Bécsi Hadilevéltár (KAW) Grundbücher 60. Linien Infanterie Regiment 1841-1850 3. Abgang Klasse Heft 25 Seite 95.; MNL OL H 146 Folyamodványok, *Közlöny*, 48. sz. (1849. március 9.) 166. o. és 71. sz. (1849. április 5.) 259. o.; Gyászjelentés: Országos Széchenyi Könyvtár Kisnyomtatványtár (OSzK Gyászjel.).

A *Vasárnapi Újságban* közölt nekrológja szerint viszont kezdetben „Nagykanizsán volt dandár-orvos” – ami arra utal, hogy vagy a szeptemberben a Dráva vonalát őrző gr. Teleki Ádám vezette magyar seregben, vagy pedig Perczel Mór tábornok „drávai hadtestében” kezdte szolgálatát. A korabeli iratok szerint 1849. január-február-márciusában az aradi várat ostromló sereg aradi, illetve pécskai tábori kórházában volt alorvos. (1849 márciusában nevét **Sárkányra** változtatta, de később visszavette eredeti nevét.) 1849. április 3-án főorvossá léptették elő az erdélyi sereghöz tartozó 32. zászlóaljhoz, de egy április 14-én kelt újabb parancs a péterváradai várórséghez vezényelte. Az itt lévő katonai kórház vezető főorvosa lett, s e beosztásában június 26-án törzsorvosi előléptetésre terjesztették fel.

Pétervárad szeptember 7-én történt feladását követően a kapitulációs feltételek értelmében Heinczman is szabadon távozhatott. A megtorlástól tartva azonban mégis az emigrációt választotta. 1850 és 1867 között Törökországban (Izmirben), illetve Franciaországban volt praktizáló orvos. Ezt megszakítva 1861–1862-ben a piemonti olasz hadsereg kötelékében alakult magyar légió „törzskari főorvosa” volt. A kiegyezés évében hazatérve Zomborban telepedett le, ahol a város főorvosa lett. Az 1870-es években a Magyar Királyi Honvédség törzsorvosaként tevékenykedett. (Felsége 1874-ben Parlagy Ludmilla, P. Miklós Antal 248-as honvéd törzsorvos testvére lett.) Zomborban hunyt el 1900. február 17-én.

HERCZL FÜLÖP¹⁵ Szegeden született 1824. április 15-én, zsidó családban. Apja H. Mózes szegedi kereskedő, anyja Grünwald Perl volt. Tanulmányait a szegedi piarista gimnáziumban, majd a bécsi orvosegyetemen, illetve a pesti egyetem orvoskarán végezte, mely utóbbin 1848 tavaszán avatták sebész-, szemész- és szülészdoktorrá. (Szigorló orvosként 1847/48-ban a bécsi Allgemeines Krankenhausban – közkórházban – szerzett gyakorlatot.) 1848. június 10-én Pesten adta be pályázatát honvéd orvosi állás elnyerése érdekében.

Eredményeként 1848. július 6-án alorvossá nevezték ki a Szegeden alakuló 3. honvéd-zászlóaljhoz. Kinevezését azonban valamilyen okból nem fogadta el, illetve hivatalnok lett a szegedi főtábori kórház gazdasági osztályán. (Ez a kórház a délvidéki magyar sereg-sebesültjeit, betegeit látta el, egyben a bácska-bánsági kisebb tábori kórházak „elöljárója” volt.) Herczl később azonban mégiscsak szakmáját gyakorolta: előbb az említett kórház 6. osztályának alorvosa, majd 1849. június 12-én főorvosa lett.

A szabadságharc után orvos, majd városi főorvos lett Szegeden, s 1852-től a helyi zsidó közösség előljárói tisztjét is betöltötte. Több évtizedes, megbecsült orvosi tevékenységét 1906-ban királyi tanácsosi címmel ismerték el. (Felesége 1860 körül Pollák Nanett lett, 1861-ben született Manó fiuk világhírű sebész – és báró – lett.) 1908. október 1-jén Budapesten halt meg.

lichtentritti HERDEGEN (1848 augusztusáról 1849 végéig **KARDOSSY) EDE**¹⁶ a Nógrád megyei Jásztelek-pusztán (ma már eltűnt helység) látta meg a napvilágot és

¹⁵ *Zétény* 1948. 136. o.; 109., MNL OL H 146 Folyamodványok 4. csomó 491.; *Közlöny*, 29. sz. (1848. július 8.) 115. o. és 39. sz. (1848. július 18.) 170. o.; *Habermann* 1992. 189. o.

¹⁶ *Színnyei* 1891–1914. IV. 745. o.; *Zétény* 1948. 136.; *Urbán* 1987. 673., 682. o.; MNL OL A 5361. Szül. ak., Uo. H 146 Folyamodványok 492., 500. és 873.; *Közlöny*, 74. sz. (1848. augusztus 22.) 366. o. és 164. sz. (1848. november. 21.) 782. o.; OSzK Gyászjel.

1809. június 4-én Rétságon keresztelték meg a római katolikus hitre. Szülei H. Fülöp Jakab hivatalnok és Derfel Anna voltak. 1828-ban szanitéc, majd hadi sebész lett a cs. kir. hadseregben. 1837-től, a bécsi orvosegyetem elvégzésétől a magyarországi sorozású 62. Turszky-gyalogezred főbészeként szolgált. 1848 tavaszán az említett ezred törzsével Pesten állomásozott, s mint orvos ő kapott megbízást a május második felétől a fővárosban alakuló 1. és 2. honvédszászlóaljhoz jelentkezett önkéntesek egészségügyi alkalmasságának elbírálásához. Május 21-én, majd júniusban ismételten kérvényezte áthelyezését a megalakult magyar hadügyminisztérium egészségügyi osztályára.

Folyamodása annyiban járt sikerrel, hogy július 28-án az akkor vízre bocsátott „Mészáros” – Mészáros Lázár hadügyminiszter nevét viselő – dunai hadigőzös főorvosává nevezték ki. E minőségében augusztus-szeptemberben részt vett az említett hajó al-dunai – Péterváradig tartó – őrzárataiban, legalábbis szeptember közepéig, amikor is betegszabadságért folyamodott. November közepén megjelent újabb kinevezése, mely szerint az alakuló honvéd utászkar főorvosa lett. Végül fennmaradt azon levele, mely 1849. január 3-án Pesten kelt, s melyben betegnek, tábori szolgálatra alkalmatlannak jelentette magát, és ezért 1 hónap szabadságot kért.

Mivel további szolgálatáról nem került elő adat, valamint a későbbi forrásokban mint nyugalmazott cs. kir. ezredorvos szerepel, joggal feltételezzük, hogy 1849 január elején Pesten maradván nem szolgált tovább a honvédseregben. Amint említettük, nyugalmazott cs. kir. ezredorvosként hunyt el 1889. február 23-án Budapesten. (Felesége Pisztory Anna volt, aki szintén Budapesten halt meg 1887-ben, 65 éves korában.)

HINTERMAYER (1864-től **HÁTFALVY**) **JÓZSEF**¹⁷ Pesten született 1821 körül, H. József pesti kereskedő gyermekeként. Római katolikus vallású volt. Felsőbb tanulmányait 1840-től a pesti egyetem orvos karán végezte, ahol szülész- és szemész orvosi oklevelet szerzett. Orvosi gyakorlatát 1844–1845-ben a cs. kir. 62. gyalogezred ezred nevelőintézeténél és az 52. gyalogezredben szerezte.

Már 1848. május 16-ával alorvossá nevezték ki a Pesten alakuló 1. honvédszászlóaljhoz. Alakulatával augusztusban Nagykanizsára került, a horvátországi határ védelmére, majd Jellačić támadását követően részt vett a pákozdi csatában. Zászlóaljával ezt követően Görgői tábornok feldunai seregében szolgált. Az osztrák és morva határon felsorakozott magyar sereg ellen december közepén megkezdődött a császári főszereg támadása, melynek során december 16-án Nagyszombatnál – is – ütközetre került a sor. Ebben a Guyon ezredes – a későbbi honvéd tábornok – vezette magyar csapatok súlyos vereséget szenvedtek, s a kötözőhelyen a sebesültekkel foglalkozó Hintermayer is fogságba esett. Azonban sikerült kitudakolnia a császáriak számára kiadott, szabad közlekedést biztosító jelszót – és jelhangot –, melyek birtokában a következő napok egyikében megszökött, illetve sikeresen visszatért a magyar táborba. December 26-án már innen kért szabadságot, hogy letehesse a sebész orvosi vizsgát is, melyhez már csak egy szigorlata hiányzott. Erre ekkor még nem került sor, helyette a tiroli vadászzászlóaljhoz osztották be, immár I. osztályú alorvos főhadnagyként. Ennek kötelékében Görgői (VII.) hadtestében végig szolgált a téli és a tavaszi hadjáratot. Végül 1849. április 6-án kapta meg a kért szabadsá-

¹⁷ *Zétény* 1948. 137. o.; MNL OL H 147 Folyamodványok 586.; *Közlöny*, 29. sz. (1848. július 8.) 115. o.; Századunk névváltoztatásai 1895. 98. o.; OSzK Gyászjel. (özvegyéé, 1899.)

got sebész orvosi vizsgájának letételére. Július elején a népfelkeléshez osztották be főorvosként.

Későbbi sorsáról csak annyit tudunk, hogy 1864-ben a Pest megyei Solton volt orvos, s özvegye, szül. Takáts Anna Káván, Pest megyében hunyt el 1899-ben, 78 évesen.

HOFFMANN VILMOS ÁGOSTON¹⁸ 1820-ban, vagy 1821-ben a Zala megyei Zánkán született. Római katolikus vallású volt. Felsőbb tanulmányait a pesti egyetem orvoskarán végezte, ahol 1845-ben kapott doktori oklevelet. Ezt követően Esztergomban telepedett le, ahol szemész- és szülészmesterként működött. Amint azt 1848. május 30-án kelt folyamodványában írta, a sebészetből is gyakorlata volt.

Alorvosi kinevezése a Közlöny 1848. július 7-i számában jelent meg. A Veszprémben alakuló 6. honvédszászlóaljnál lett orvos. Zászlóaljával július végén a délvidéki hadszíntérre, a verbászi, illetve ökéri táborba vezényelték, melynek kötelékében részt vettek a Szenttamás körüli harcokban. Október közepe táján Hoffmann elhagyta alakulatát, mert, mint írta: a „hosszú táborozás fáradalmi” aláásták egészségét, s ezért október 28-án elbocsátásáért folyamodott. Komáromban kelt lemondó levelét azonban, mint a mozgósított Esztergom megyei nemzetőrség főorvosa írta alá. (Az említett nemzetőrség mozgósítását Batthyány miniszterelnök rendelte el a komáromi vár biztosítása céljából.) Hoffmann további szabadságharc alatti tevékenységéről nincsenek adataink, helyét a 6. zászlóaljnál november 6-án betöltötték.

A szabadságharc után az esztergomi Szenttamás városrész orvosaként működött és ugyanitt halt meg 1884. június 1-jén. Nekrológja szerint 1848-ban honvéd főorvos volt. (Özvegye, Wallfisch Róza Mária 1909-ben Magyaróváron hunyt el.)

HORVÁTH JÓZSEF¹⁹ – mivel a szabadságharcban több hasonló nevű honvéd orvos működött, személyét nem sikerült azonosítani. Feltételezhető, hogy az 1826. november 19-én, a Komárom megyei Nagyigmádon született H. Józsefről van szó, akit 1848. július elején neveztek ki alorvossá a Győrben szerveződő 5. honvédszászlóaljhoz, mellyel augusztus elején őket is a szerb felkelők ellen, a Délvidékre vezényelték. 1849 májusában – ugyancsak alorvosként – a komáromi várőrséghez helyezték át.

ILLOVAY PÁL²⁰ 1814-ben a Trencsén megyei Gbelány helységben (Egbelény) született, római katolikus vallású családban. Orvosi tanulmányait a kolozsvári és a pesti egyetemen végezte, utóbbin 1840-ben avatták sebész-, szülészmesterré. Később állatorvosi diplomát is szerzett. 1848 tavaszán sebészként Trencsén megyében praktizált. 1848. május 24-én Pestről folyamodott honvéd orvosi állásért.

A hivatalos *Közlöny* 1848. július 7-ei száma közölte alorvosi kinevezését a Kassán alakuló 9. honvédszászlóaljhoz. Augusztustól alakulatával 1849. január közepéig részt vett a

¹⁸ *Hőgyes* 1896. 242. o.; *Szinnyei* 1891. IV. 974. o.; *Zétény* 1948. 138. o.; MNL OL H 146 Folyamodványok 4. csomó 494.; *Közlöny*, 29. sz. (1848. július 8.) 115. o. és 151. sz. (1848. november 8.) 730. o.; *Orvosi Hetilap*, 24. sz. (1884. június 15.) 650. o.; OSzK Gyászjel. (özvegyéé).

¹⁹ Késmárky Isván családtörténész által közölt születési adat. *Zétény* 1948. 139–140. o.; *Közlöny*, 29. sz. (1848. július 8.) 115. o.

²⁰ *Zétény* 1948. 141. o.; MNL OL H 146 Folyamodványok 590.; *Közlöny*, 29. sz. (1848. július 8.) 115. o. (Hibásan: Illosvay.)

határőrvidéki Fehértemplom és Versec védelmében, illetve a bánsági hadtest hadműveleteiben. A tavaszi hadjáratot zászlóaljával a Feldunai hadsereg – közelebbről Damjanich tábornok III. hadtestének a – kötelékében küzdötte végig, melyet követően, május 18-án I. osztályú alorvossá (főhadnaggyá) léptették elő.

KÁLAZDY IGNÁC²¹ valószínűleg Tatán látta meg a napvilágot – csakúgy, mint Mór nevű testvére, aki 1819-ben született itt. Zsidó születésű apjuk, Kaufmann Ignác hentesmester 1847-ben vette fel fiaival együtt a Kálazdy nevet (és a r. katolikus vallást). Ignác, említett testvéréhez hasonlóan, orvosi diplomáját a bécsi egyetemen szerezte.

1848. július elején a Pozsonyban alakuló 4. honvédszászlóaljhoz kapott főorvosi kinevezést.

Alakulatával 1848 nyarán és őszén a délvidéki harcokban vett részt, majd decemberben az erdélyi sereghez került. Itt, a Vizaknánál 1849. február 4-én vívott, vesztes csatában Kálazdy könnyebben megsebesült és fogságba esett. Azonban sikerült megszöknie, s néhány nappal később már ő nyújtott orvosi segítséget a szászsebesi csatában megsebesült Bem tábornoknak. Erdély március közepére bekövetkezett felszabadítását követően törzsorvosként előbb a brassói kórházban működött, majd április-májusban részt vett Bem tábornok sikeres bánsági hadjáratában. 1849. július-augusztus folyamán az erdélyi sereg Temesi Bánságban maradt hadosztályának törzsorvosaként tevékenykedett.

A szabadságharc végén ő is, mint Mór nevű testvére – aki szintén törzsorvos volt a szabadságharcban – török földre menekült. Későbbi életsorsa még feltáratlan.

KISSFFY ZSIGMOND²² Gyönkön, Tolna megyében született, 1816 körül, valószínűleg zsidó családban. Orvosi tanulmányait 1847-ben a pesti egyetemen fejezte be.

A Pécssett alakuló 8. honvédszászlóaljnál kezdte pályafutását 1848. július elején mint alorvos. Zászlóaljával július végén részt vett az eszéki vár biztosításában, majd a délvidéki hadszíntérre került. Szeptember 28-án az ókéri táborból főorvosi előléptetésért folyamodott, de ennek nem lett fogadtatja. Ugyaninnen október 20-án keltezett levelében áthelyezését kérte alakulatától – melynek okául egyrészt elmaradt előléptetését, másrészt azt hozta fel, hogy egyedüli orvos zászlóaljánál. Kérése annyiban meghallgatásra talált, hogy december 5-én azonos rangban áttették a 2. Hannover-huszárezred alakuló tartalék századához. 1849. február 27-én (február 16-ával számítandó rendfokozattal pedig főorvos százados lett a 63. honvédszászlóaljnál. Ez az alakulat később az Asbóth Lajos ezredes vezette 12. hadosztály kötelékébe került, s a Feldunai hadsereg részeként részt vett a tavaszi hadjáratban. Asbóth azonban nem lehetett elégedett Kisffy orvosi tevékenységével, mivel május 2-án szolgálati hanyagság és gyávaóság vádjával elbocsátotta. Kisffy felbevezett a hadügyminisztériumnál, s a hosszas vizsgálat eredménye az lett, hogy július 1-jén rangját visszakapva a délvidéki sereg IV. hadtestének állományába tartozó) 5. honvédszászlóalj főorvosává nevezték ki.

²¹ *Zétény* 1948. 146–147. o.; MNL OL H 146 Folyamodványok 499. o.; *Közlöny*, 29. sz. (1848. július 8.) 115. o.; Századunk névváltoztatásai 1895. 112. o.

²² *Hőgyes* 1896. 243. o.; *Szinnyei* 1891. VI. 431. o.; *Zétény* 1948. 149. o.; MNL OL H 146 Folyamodványok 4. csomó 503.; *Közlöny*, 29. sz. (1848. július 8.) 115. o., 40. sz. (1849. július 19.) 174. o. és 101. sz. (1848. szeptember 18.) 512. o.

Egy adat szerint Kisfi (?!, eredetileg Klein) '48-as honvéd orvos később az amerikai New Orleansban élt.

KOZMA JÓZSEF²³ 1807. július 19-én Kaposváron született, K. József és Horváth Anna gyermekeként, római katolikus vallású volt. Tanulmányait 1825-től a pesti egyetemen végezte, s itt nyert orvosdoktori oklevelet 1830-ban. 1831-ben Somogyárdon lett orvos, majd 1840-től Pesten praktizált.

1848. május 20-án kelt kérvényére július elején kinevezték főorvossá a 6. honvédszászlóaljhoz, mely Veszprémben alakult. Szolgálatának további lefolyásáról nincsenek adataink. Bizonyára végig részt vett a szabadságharcban, mivel 1867-ben a Somogy megyei Honvédegyelet volt törzsorvos-örnagyként igazolta.

1859-ben a kaposvári kórház főorvosa volt és Somogy megye főorvosaként hunyt el Kaposváron 1888. május 18-án.

LASZLOVICH ÁGOSTON KÁROLY²⁴ horvátországi, zágrábi származású volt, 1838-ban a pesti egyetemen avatták orvos doktorrá.

1848. július elején a Pesten alakuló 2. honvédszászlóalj főorvosa lett. (Ez az alakulat július végén – az első tíz honvédszászlóalj többségéhez hasonlóan – a délvidéki hadszíntérré került.) Laszlovichot december 16-ával Perczel Mór tábornok drávai hadtestének tábori főorvosává nevezték ki.

MANGOLD SALAMON²⁵ 1813 körül a Nyitra megyei Vágújhelyen született, zsidó családban. Orvosi diplomáját 1840-ben a pesti egyetemen szerezte. 1842–1843-ban katonáorvosként a cs. kir. 58. gyalogezrednél tevékenykedett, majd kilépése után Vágújhelyen, illetve Trsztenán lett praktizáló orvos. (Utóbbi helyen Árva megye tiszteletbeli főorvosává választották.) Sebész- és szülészorvosként 1848. június 12-én kérvényezte alkalmazását az első honvédszászlóaljhoz.

Főorvosi kinevezése a Pécssett alakuló 8. honvédszászlóaljhoz a hivatalos *Közlöny* 1848. július 7-ei számában jelent meg. A zászlóalj megalakulását követően – rövid ide-oda utasító parancsok után – szeptember 9-én a délvidéki sereg kötelékébe, Verbászra, majd Ókérre került. Itt Mangold valószínűleg mást beosztást kaphatott, mert ahogy Kisffy orvos már említett október 20-án kelt jelentéséből tudjuk, Kisffy ekkor már egyedüli orvos volt a zászlóaljnál. Később azonban visszatért az említett zászlóaljhoz, egy 1849. július 21-én kelt kimutatás szerintugyanis megint annak főorvosaként szerepelt (a IV., bácskai hadtest kötelékében).

²³ *Szinnyei* 1891. VI. 1448. o.; *Hőgyes* 1896. 234. o.; *Zétény* 1948. 154–155. o.; MNL OL H 146 Folyamodványok 4. csomó 508.; *Közlöny*, 29. sz. (1848. július 8.) 115. o.; MNL Somogy Megyei Levéltár Alispáni iratok Honvéd segélyegylet 1869-1871.; MNL OL A 3386. Szül. akv.; *Somogy*, 1888. május 22.

²⁴ *Hőgyes* 1896. 238. o.; *Szinnyei* 1894. VII. 842. o.; *Zétény* 1948. 162. o.; *Közlöny*, 29. sz. (1848. július 8.) 115. o. és 199. sz. (1848. december 27.) 936. o.

²⁵ *Hőgyes* 1896. 239. o.; *Szinnyei* 1896. VIII. 510. o.; *Zétény* 1948. 170. o.; MNL OL H 146 Folyamodványok 4. csomó 518.; *Közlöny*, 29. (1848. július 8.) 115. o.; MNL OL Belügyminisztérium Honvéd segélyalap 1867. 2. csomó 373.; *Mikár* 1869. I. 35. o.

Neve 1866-ban bukkant ismét elő, amikor gyakorló orvos volt Szobráncon (Ung megye), valamint 1867-ben, amikor a Pest-Budai Honvédegyelet '48-as honvéd főorvosként igazolta.

alsó- és felső rauschenbachi MATAVOVSZKY FERDINÁND/NÁNDOR²⁶ M. János Szepes megye útbiztosja és Hentzl Anna gyermekeként a Szepes megyei Podolinban született 1814. augusztus 2-án, vallása: római katolikus. (Testvére, M. Károly a szabadságharcban honvéd számvevő századosként szolgált.) Orvosi tanulmányait a pesti egyetemen végezte (1844), 1848 tavaszán a sebészet tanára volt az említett egyetemen.

Kérésére 1848. július elején kinevezték a 3. (Szegeden alakuló) honvédtáboralj főorvosává. Ez év nyarán és őszén zászlóaljával a bánsági hadszíntéren szolgált. 1849. február 18-án a bánsági hadtest, illetve a Damjanich tábornok parancsnokolta III. hadtest törzsorvos őrnagy lett. Március folyamán, amikor a magyar főereget – a Feldunai hadsereget – Vetter Antal altábornagy vezette, ő volt az említett sereg vezető törzsorvosa. A III. hadtesttől május 15-én nevezték ki a IV., bácskai és az V., bánsági hadtestből, valamint az erdély-bánsági hadosztályból álló délvidéki magyar sereg orvosi szolgálatának vezetőjévé. E minőségében Aradon működött, ahol ő volt a lábát tört Damjanich János honvédtábornok kezelő orvosa is.

A szabadságharc után másfél évig illegalitásban élt, majd „az idők enyhültével” visszatért az orvosi pályára. 1856-ban az Arad megyei kórház vezetője lett Aradon, de 1862-ben az alkotmány visszavonása következtében leköszönt. 1867-ben ismét az említett kórház igazgató főorvosa lett. Tagja volt az Arad megyei '48-as Honvédegyeletnek. 1873-ban szabadságolt állományú főtörzsorvossá (alezredessé) nevezték ki a Magyar Királyi Honvédséghez. A „'48-as honvéd törzsorvos, szolgálaton kívüli magyar királyi honvéd főtörzsorvos, királyi tanácsos” – olvashatjuk nekrológiájában. Aradon hunyt el 1902. október 18-án.

MISKOLCZY FERENC²⁷ Székesfehérváron született 1807. november 18-án született, szülei: M. József és Lakatos Anna. Római katolikus vallású, és a szabadságharc kitörésekor már nős volt. Orvosi tanulmányait 1831-ben a bécsi orvosegyetemen kezdte, de mivel nem tudta fizetni a tandíjat, 1832-ben szanitéc lett a cs. kir. 52. gyalogezredben. Innen – az itáliai Veronából – 1836-ban szerelt le. Ezt követően a pesti egyetemen tanult, ahol 1840-ben szerzett orvosi, sebészi és szülész oklevelet. 1848. május 8-án jelentkezett honvéd orvosnak.

1848. július elején kinevezték a 6., Veszprémben szerveződő zászlóalj orvosává. Alakulatával július végén a Délvidékre vezényelték, ahol 1849 januárjáig részt vett a bácskai harcokban. A főhadszíntéren válságosra fordult katonai helyzet következtében alakulatával ekkor a Délvidékről kivont csapatokkal a Tisza folyó vonalán – a Tiszántúl védelmére – vezényelték hadtestével. Ezt követően Klapka György ezredes, illetve tábornok I. hadtestének kötelékében részt vettek a Feldunai hadsereg március-áprilisi hadmű-

²⁶ *Hőgyes* 1896. 241. o.; *Szinnyei* 1896. VIII. 792–794. o.; *Zétény* 1948. 172. o.; KLÖM XIV. 859. o. és 968. o.; MNL OL H 146 Folyamodványok 4. csomó 519. és 7. csomó 894.; *Közlöny*, 29. sz. (1848. július 8.) 115. o. és 33. sz. (1849. február 20.) 131. o.; *Ács* 2000. I. 128. o.; OSzK Szül. akv., Podolin Gyászjel.

²⁷ MNL OL H 146 Folyamodványok 4. csomó 421.; *Zétény* 1948. 177. o.; *Közlöny*, 29. sz. (1848. július 8.) 115. o.; *Szalkai* 1887. 117. o.

veleteiben. Ennek sikeres lezajlását követően a 6. zászlóalj is Buda ostromához vonult. Itt már megjelent – a később jelentős méreteket öltő – kolera járvány, melynek egyik áldozata május első napjaiban Miskolczy alorvos lett.

MORECZKY (MORETZKY) FARKAS (eredetileg **WOLF MORECKY**)²⁸ a galíciai Lembergben született lengyel zsidó családban, 1806-ban. Orvosi és sebészi oklevelet 1829-ben a pesti egyetemen szerezte. Ezt követően a Zemplén megyei Homonnán lett orvos, s itt volt gyakorló orvos 1848-ban is. 1848. május 31-én Pestről jelentkezett honvéd orvosnak.

Június 30-án (június 1-jei ranggal) alorvossá nevezték ki a 9. (kassai) zászlóaljhoz. Alakulatával augusztus elején a határőrvidéki-bánsági Fehértemplom védelmére vezényelték. Október 8-án innen nyújtotta be újabb folyamodványát, amelyben főorvosi előléptetést kért. Ez azonban nem teljesült. A zászlóalj – mely a bánsági harcok, majd a főhadiszíntéren vívott 1849-es tavaszi hadjárat során kiemelkedő teljesítményt nyújtott – 1849. április 30-án szintén főorvossá kérte előléptetni Moreczkyt. A *Közlöny*ben azonban csak alorvosi áthelyezését olvashatjuk az 52. gyalogezred 3. zászlóaljához (a későbbi 118. honvédzászlóaljhoz, mely a 9. zászlóaljhoz hasonlóan szintén Damjanich tábornok III. hadtestében szolgált.)

Moreczky volt '48-as honvéd alorvosként 1867–1868-ban a Zemplén megyei Honvédegylet tagja volt.

OTTMAYER MIHÁLY²⁹ Zsolnán (Trencsén megye) született 1794. október 3-án. O. Károly gimnázium tanár és Pippis Anna fia volt, a római katolikus vallást követte. Orvosi tanulmányait Bécsben és a pesti egyetemen végezte, mely utóbbin 1822-ben diplomázott. Ezt követően Székelyudvarhelyen lett orvos. 1825-től Középföldék-Szolnok megye főorvosaként működött, majd 1847-ben Vácon lett magánorvos. 1848. június 4-én Budáról jelentkezett honvéd orvosnak.

1848. július elején a Szegeden alakuló 3. zászlóalj orvosává nevezték ki. Későbbi szolgálatairól, életéről nem került elő adat.

RINGENBACH (1848 júniusától **VIPATAKY) JÓZSEF**³⁰ Pest belvárosi kerületében született 1814. szeptember 29-én. Hasonló nevű apja kereskedő, anyja Kratochvilla Jozefa volt, a család a római katolikus vallást követte. 1847-ben a pesti egyetemen avatták orvos doktorrá, s 1848. május 25-én jelentkezett Pestről a leendő honvéd orvosok közé.

Alorvosi kinevezését ő is július elején kapta az 5. (Győrben szerveződő) zászlóaljhoz. Amint azt Horváth Józsefnél már említettük, ez a zászlóalj augusztus elején a Délvidékre került, és a szabadságharc végéig a bácskai (1849 tavaszától IV.) hadtest kötelékében szolgált. Sorsában osztozott Vipatakyl/Ringenbach is, akit előbb a zászlóalj I. osztályi alorvo-

²⁸ *Zétény* 1948. 178. o.; MNL OL H 146 Folyamodványok 4 csomó 422.; Uo. 1848/49-es hadügyminisztérium Általános iratok 1849. 19863.; *Közlöny*, 29. sz. (1848. július 8.) 115. o., *Mikár* 1869. I. 110. o.

²⁹ *Szinnyei* 1898. X. 23. o., *Hőgyes* 1896. 232. o.; *Zétény* 1948. 184. o.; *Szőgi* 1994. 92. o.; MNL OL H 146 Folyamodványok 5. csomó 596.; Zsolna Születési akv.; *Közlöny*, 29. sz. (1848. július 8.) 115. o.

³⁰ *Hőgyes* 1896. 243. o.; *Zétény* 1948. 194–195. o.; MNL OL A 75 Szül. akv.; Uo H 146 Folyamodványok f5. csomó 540. és 565.; *Közlöny*, 29. sz. (1848. július 8.) 115. o. és 1849/159 (hibásan: Ujpataky), Hadtörténeti Levéltár 1848/49-es gyűjtemény 51. doboz 17. sz. irat.; *Mikár* 1869. I. 97. (Hibásan: Viszpataki), OSZK Gyászjel.

sává (főhadnaggyá) „feljebbitettek”, majd a péterváradi várórség kórházához vezényeltek. 1849. július 25-én – február 1-jétől számítandó ranggal és illetményel – a Szeged–Arad körzetében alakuló tartalék hadtest vezető főorvos századosává neveztek ki. Az említett hadtest, illetve annak Ferdinand Querlonde ezredes vezette hadosztálya Görgei tábornok Feldunai hadseregéhez csatlakozva Világosnál tette le a fegyvert (aug. 13.). Az ekkor kelt tiszti névjegyzékben Vipataky százados neve is szerepel

Későbbi sorsáról annyi ismeretes, hogy az alkotmány ideiglenes bevezetésekor (1861-ben) Torontál megye egyik kerületének tiszteletbeli főorvosává választották, 1867-ben pedig az említett megyében alakult honvédegylet tagja lett. A Csekonics-uradalom orvosaként 1874. február 26-án a Bács megyei Zomborban hunyt el.

ROSENBERG KÁROLY³¹ a szabadságharc előtt nyolc évig gróf Batthyány Lajos, a későbbi miniszterelnök háziórvosa volt.

Az okleveles sebész-, szemész- és fogászmestert 1848. július elején nevezték ki főorvossá a Kassán alakuló 9. honvédszászlóaljhoz. Augusztustól zászlóaljával a bánági hadszíntéren, a Délvidék feladását (1849. január) követően Damjanich János tábornok III. hadtestében a főhadszíntéren szolgált alakulatával. 1849. május 12-én törzsorvosi előléptetésért folyamodott, de erre csak július 6-án került sor, amikor Mészáros Lázár altábornagy – aki akkor a honvédsereg fővezéri tisztét töltötte be – törzsébe osztották be.

Lehetséges, hogy azonos azzal a R. Károlyival, aki Budapesten hunyt el 1902. augusztus 29-én, 78 éves korában. (Utóbbi izraelita vallású, felesége/özvegye pedig Zsigmond Johanna volt.)

SCHÖFFT KÁROLY³² Pesten született 1812 körül, római katolikus vallású családban. Apja S. József Károly képfestő volt. Felsőbb tanulmányait 1832 és 1838 között a pesti egyetem orvos karán végezte, s itt szerzett általános orvosi, illetve sebészdoktori oklevelet. Pesti orvosként 1848. május 29-én jelentkezett honvéd orvosnak.

Június 16-ával ki is nevezték alorvossá a fővárosban alakuló 1. zászlóaljhoz. Alakulatával július elején a horvát határ védelmére, Nagykanizsára került a zászlóalj, majd Jellačić támadása után részt vett a pákozdi csatában. Ezt követően a feldunai sereg néven kialakított magyar főszeregben szolgált. Október 4-én innen – Bicskéről – nyújtotta be kérelmét Schöfft „főorvosi előléptetésre”. Kérése meghallgatásra talált: október 19-én a Trencsénben alakuló 40. honvédszászlóalj főorvosa lett. Itteni tevékenységét nem ismerjük, csak a zászlóalj történetét, mely szerint az 1848 őszén az észak-nyugat Magyarországot védő harcokban vett részt, majd 1848–1849 fordulóján csatlakozott a komáromi várórséghez, s a védők seregével tette le a fegyvert 1849. október 2–4-én.

A szabadságharc után Pesten lett gyakorló orvos. 1875-ben – fia halálakor – praktizált Budapesten és 1890-ben még életben volt. Felesége Válszéky Matild volt.

³¹ Zétény 1948. 195. o.; *Gazda* 2000. II. 361. o.; *Közlöny*, 29. sz. (1848. július 8.) 115. o.; MNL OL H 146 Folyamodványok 4. csomó 422. (Moreczky Farkas folyamodványa.; OSzK Gyászjel.

³² *Hőgyes* 1896. 239. o.; *Szinyei* 1902. XII. 567. o.; Zétény 1948. 202. o.; MNL OL H 146 Folyamodványok 5. csomó 543.; *Közlöny*, 29. sz. (1848. július 8.) 115. o.; OSzK Gyászjel. (apjái 1851., ill. fiái 1875).

STÖCKL (STÖCKL) JÓZSEF³³ S. József sebészmeister és Knechtel Barbara fia, 1817 körül Pesten (?) született. Frigyes nevű testvére, aki a szabadságharcban honvéd számvevő hadnagy volt, Zsombolyán látta meg a napvilágot. Római katolikus vallású volt. Orvosi diplomáját 1842-ben a pesti egyetemen szerezte. Ezt követően alorvos lett a cs. kir. 23. Ceccopieri gyalogezredben, illetve ennek az itáliai sorozású, de Magyarországon állomásozó ezrednek a Budán felállított kórházában. 1848. május 27-én innen jelentkezett honvéd orvosnak.

Alorvosi kinevezése – a többi első honvéd orvoséhoz hasonlóan – a Közlöny július 7-ei számában jelent meg, a Pécssett szerveződő 8. zászlóaljhoz. Mivel Kisffy Zsigmond a zászlóalj másik alorvosa október 20-ai levelében (lásd előbb) arról panaszkodott, hogy egyedüli orvos a zászlóaljnál, azt feltételezzük, hogy kinevezését nem fogadta el, vagy időközben kilépett.

1860-ban, valamint 1869-ben és 1872-ben orvosként Budán tevékenykedett.

STUDÉNYI FERENC lásd SZTUDÉNYI

SZABÓ VAZUL (BAZIL)³⁴ a Szabolcs megyei Jánkon (ma Jánkmajtis) született 1820. január 13-án (más adat szerint február 4-én). Apja görög katolikus pap volt. Orvosi tanulmányait 1842-től Kolozsváron, 1843-tól a bécsi orvosi egyetemen végezte, ahol 1846-ban szerzett diplomát. Ezt követően orvosi gyakorlatát 1847–48-ban a bécsi közkórházban (Allgemeines Krankenhaus) szerezte. Ung megye tiszteletbeli táblabírájává választotta, és 1847-től a Magyar Természettudományi Társulat tagja volt.

1848. július elején a Győrben alakuló 5. honvédzászlóalj főorvosává nevezték ki. Alakulatával augusztus elején a Délvidékre vezényelték, ahol huzamosabb ideig a Bács megyei Futaknál őrizték a határt, majd a péterváradai várórséghez kerültek. 1849. július 17-én törzsorvosi (örnagyi) kinevezést kapott a Josef Kohlman ezredes parancsnokolta, a katonai határőrvidék védelmét ellátó hadosztályhoz, mely a Karánsebesen és Orsován állomásozó dandárból állt.

A szabadságharc után rövid ideig Aradon raboskodott. 1851-től praktizáló orvosként Pesten, 1854-től Nagyszebenben működött. 1861-ben Felső-Fehér megye főorvosává választották. 1872-ben egyben ezredorvos lett a Magyar Királyi honvédségnél. 1891-ben a Magyar Balneológiai Társaság egyik alapító tagja, részt vett több gyógyfürdő létrehozásában. Nagyszebenben hunyt el 1910. július 16-án.

SZAIFF JÓZSEF³⁵ Dunaszerdahelyen (Pozsony megye) született 1820. február 18-án Sz. Ferenc és Vogenfol Anna gyermekeként. Római katolikus vallású. Orvos sebészi oklevelét 1847-ben a pesti egyetemen szerezte.

1848. július elején a szombathelyi 7. honvédzászlóalj alorvosa lett, mellyel szeptemberben részt vett a Jellačić elleni harcokban, majd a feldunai seregben, december máso-

³³ *Zétény* 1948. 210. o.; MNL OL H 146 Folyamodványok 4. csomó 439.; *Közlöny*, 29. sz. (1848. július 8.) 115. o.; OSzK Gyászsíjel (apjái 1860. és anyjái 1869).

³⁴ *Kapronczay – Angetter* 2012. 98. o.; *Zétény* 1948. 212–213. o.; *Szögi* 1994. 135. o.; *Közlöny*, 29. sz. (1848. július 8.) 115. o.; KMTT 17. o.

³⁵ *Zétény* 1948. 213. o.; *Közlöny*, 29. sz. (1848. július 8.) 115. o.; Szül. akv. Dunaszerdahely, OSzK Kéziratár Oct. Hung. 483.; OSzK Gyászsíjel.

dik felétől a lipótvári várőrségnél szolgált. A vár 1849. február 2-án történt feladásakor a császáriak fogságába esett. Sorstársaival Königgraetzben raboskodott, a szabadságharc végéig.

Később a Komárom megyei Nagymegyeren lett orvos, s itt hunyt el kerületi, illetve uradalmi orvosként 1884. április 15-én. (Özvegye Duszibaba Erzsébet volt.)

szigetvári SZIGETHY (eredetileg **SZIGETHVÁRI**) **MIHÁLY**³⁶ Kaposváron született 1810. október 10-én. Szülei Sz. István és Marczel Julianna voltak. A római katolikus vallásra keresztelték. Orvosi, sebész- és szülész-mesteri oklevelét 1837-ben a pesti egyetemen szerezte. Később orvosként szolgált Somogy megye babócsai járásában, a Fejér megyei Adonyban, illetve 1848-ban a Vác–Szob vasutat építő társaság orvosa lett. 1848. május 30-án Pestről jelentkezett honvéd orvosnak.

1849. július elején a Szombathelyen, majd Pápán alakuló 7. honvédszászlóalj főorvosává nevezték ki. A szeptember elejére „kész” zászlóalj ekkor a drávai őrvonalra került, majd részt vett a Jellačić elleni harcokban. Később a feldunai sereg, majd december közepétől a lipótvári várőrség kötelékében szolgált, annak 1849. február elején történt feladásáig. Ezt követően a szabadságharc végéig a königgraetzi várbörtönben raboskodott.

1855-ben Pesten volt praktizáló orvos (amely év júniusában ugyanitt elhunyt hitvese, szül. Saager Mária 48 évesen, 17 évi házasság után.).

SZTUDÉNYI (STUDÉNYI) FERENC³⁷ tatai származású volt, 1813 körül született és a római katolikus vallást követte. Orvos-sebész diplomáját 1841-ben a pesti egyetemen szerezte, ahol később a „baromorvosi” (állatorvosi) vizsgát is letette. 1846–1847-ben a cs. kir. 63. gyalogezrednél volt alorvos, a galíciai Tarnopolban. 1848 júniusában Pestről jelentkezett honvédorvosnak.

Július elején ki is nevezték a Pesten alakuló 2. zászlóalj alorvosának, szolgálatáról azonban nem találtunk adatot.

TÜSKE (eredetileg **DORN**) **FERENC**³⁸ Győrben született 1817. november 29.-én, D. (később Tüske) György és Illyés Zsuzsanna gyermekeként, evangélikus vallású volt. Tanulmányait a pesti egyetemen végezte, ahol 1843-ban avatták orvossá (sebész-mesterré). Ezt követően „a sorkatonaságnál lett orvos”. 1848. május 28-én nyújtotta be pályázatát, melyben honvéd orvosi beosztást kért.

A Szombathelyen alakuló 7. zászlóaljhoz nevezték ki alorvossá 1848. július elején. Zászlóaljával szeptembertől részt vett a Jellačić elleni hadműveletekben, majd a feldunai seregben, december második felétől a lipótvári várőrségnél szolgált. A vár 1849. február 2-án történt feladását követően őt is Königgraetzbe vitték mint hadifoglyot.

³⁶ Zétény 1948. 215. o.; MNL OL H 146 Folyamodványok 5. csomó 605.; *Közlöny*, 29. sz. (1848. július 8.) 115. o.; OSzK Kézirattár Oct. Hung. 433.; MNL OL A 3386. Szül. akv.; OSzK Gyászjel (feleségéé, 1855.).

³⁷ MNL OL H 146. Folyamodványok 4. csomó 445.; *Közlöny* 29. sz. (1848. július 8.) 115. o.

³⁸ Zétény 1948. 222. o.; MNL OL H 146 Folyamodványok 4. csomó 452.; *Közlöny*, 29. sz. (1848. július 8.) 115. o.; OSzK Kézirattár: Oct. Hung. 433. (A szabadságharc első hadifoglyai); OSzK Gyászjel.; MNL OL A 2627 Szül. akv.

A szabadságharc után ismét katonáorvos lett a cs. kir. hadseregben, és hosszú szolgálatát követően az 51. gyalogezred ezredorvosaként (főorvosaként) vonult nyugugalomba 1880-ban. (Felesége, nyéki Németh Anna 1880. szeptemberében Kolozsváron hunyt el 65 évesen.)

WALTER FERENC³⁹ a Krassó megyei Lugoson született 1822-ben, római katolikus vallású. 1847-ben a pesti egyetemen avatták sebész- és szülész mesterré. 1847 májusától szeptemberig a zömével Pest-Budán állomásozó cs. kir. 5. Bervaldo tüzérezredben volt gyakorló orvos. 1848. május 24-én az elsők között jelentkezett honvédorvosnak.

Július elején a Debrecenben alakuló 10. zászlóaljhoz nevezték ki főorvosnak. A zászlóalj augusztus első napjaiban érkezett a délvidéki hadszíntérre – a Temesi Bánságba –, s az itt folyó harcokban vett részt egészen az év végéig. Ekkor Görgei tábornok feldunai hadtesthez vezényelték, melynek kötelékében részt vett a téli hadjáratban. Ennek során, 1849. február 16-án Walter az említett hadtest Kmety György alezredes vezette hadosztályának „rendező”, azaz vezető főorvosa lett. E tisztségében – egy július 15-én kelt kimutató szerint – már törzsorvos őrnagyként teljesített szolgálatot a Kmety tábornok önállóvá lett és akkor már Délvidéki hadsereghez beosztott seregtesténél.

ZAKARIÁS (ZACHARIÁS) MIKLÓS⁴⁰ erdélyi magyar-örmény családból származott. Orvosi és sebészi oklevelét 24 évesen a kolozsvári egyetem orvos fakultásán szerezte.

1848. augusztus 3-án Pozsonyban kelt folyamodványában elmondja, hogy 1848 tavaszáig a kolozsvári református kollégium orvosa volt, és 1848. június 30-án nevezték ki a Pozsonyban alakuló 4. honvédzászlóalj alorvosává. Később főorvosi előléptetést kért az akkor Erdélyben alakulóban levő négy honvédzászlóalj valamelyikéhez. (Kérését br. Meszéna István százados, a zászlóalj akkori ideiglenes parancsnoka is támogatta.) Ennek eredményeként október 3-án főorvossá nevezték ki a Marosvásárhelyen szerveződő 12. zászlóaljhoz. Ez a zászlóalj októbertől részt vett a székelyföldi honvéd haderő harcaiban, Háromszék november–december folyamán vívott önvédelmi harcában, valamint az 1849. február elején az Urban alezredes vezette Bukovinából Észak-Erdélybe betört császári erők kiverésében (február 26.).

Az említett harcokban részt vett Zakariást Bem altábornagy 1849. június 26-án törzsorvos őrnagyi előléptetésre terjesztette fel a hadügyminisztériumhoz.

*

Az elsőként kinevezett honvédorvosok fenti vázlatos életrajza több következtetés levonására is alkalmat nyújt. Így annak megállapítását, hogy a kinevezett első 31 honvédorvos zömének életkora meghaladta a 30 évet, ami azt jelentette, hogy már hosszabb – általában nemcsak általános orvosi, de a honvédseregnél szükséges sebészi stb. – gyakorlattal rendelkeztek. (Közülük öten pedig korábban speciális katonáorvosi feladatokat is elláttak a cs. kir. hadseregben.)

³⁹ Szinnyei 1906. XIV. 1416. o.; Hőgyes 1896. 243. o.; Zétény 1948. 228. o.; MNL OL H 146 5. csomó 560.; Uo. Hadügyminisztérium. Általános iratok 1849. 23 842.; Közlöny, 29. sz. (1848. július 8.) 115. o.

⁴⁰ Zétény 1948. 231. o.; MNL OL H 146 Folyamodványok 5. csomó 566.; Közlöny, 29. sz. (1848. július 8.) 115. o. és 118. o.

Nemzetiségüket tekintve többségük magyarországi német volt, és polgári, azaz nem nemesi származású. Figyelembe veendő továbbá, hogy a kinevezett orvosok közül hatan zsidó családból származtak – ami mintegy előre vetítette a honvédsereg későbbi orvosi karának összetételét, amelyben mintegy 15-18%-ot tett ki a zsidó születésű orvosok aránya.

Az elsőként kinevezett honvédorvosok zöme a pesti egyetemen nyerte diplomáját, de többen közülük a bécsi Josephinumban (orvosi egyetemen) lettek doktorok. Affumi Antal, Bányai Farkas és Zakariás Miklós viszont a kolozsvári egyetem sebész szakán doktorált, miként az erdélyi ’48/49-es’ honvédsereg későbbi honvédorvosainak többsége is itt végzett.

A kiválasztás a jelentkezett orvosok köréből szerencsésnek tekinthető. Czindery Pál, Heinczman Ágoston, Kálazdy Ignác, Kozma József, Matavovszky Ferinánd, Rosenberg Károly, Szabó Vazul és Walter Ferenc a későbbiek folyamán törzsorvos lett a honvédseregben. Míg tudomásunk szerint csak Herdegen/Kardossy Ede és Stöckl József hagyták cserben később, a szabadságharc folyamán a honvédsereget.

BIBLIOGRÁFIA

- Ács 2000. *Ács Tibor: Mészáros Lázár rendeleteiből.* In: *A szabadságharc egészségügye és honvédorvosai.* I. Szerk. *Kovács István* et al. Budapest, 2000. 117–129. o.
- Gazda 2000. *A szabadságharc egészségügye és honvédorvosai (korábbi és élő szerzők munkáinak válogatásából).* S. a. r. *Gazda István.* A mű tervezését készítette *Kapronczay Károly.* I–II. k. Piliscsaba–Budapest, 2000.
- Habermann 1992. *Habermann Gusztáv: Személyi adattár a szegedi polgár-családok történetéhez.* Tanulmányok Csongrád megye történetéből XIX. Szeged, 1992.
- Högyes 1896. *Högyes Endre: Emlékkönyv a budapesti Királyi Magyar Tudomány Egyetem orvosi karának multjáról és jelenéről,* Budapest, 1896.
- Kapronczay 1979. *Kapronczay Károly: Az 1848-1849. évi szabadságharc volt honvédorvosainak sorsa török földön.* *Honvédorvos,* 31. (1979) 3–4. sz.
- Kapronczay – Angetter 2012. *K(ároly) Kapronczay – D. Angetter: Szabó, Basilius (Vazul) in Österreichisches Biografisches Lexikon 1815–1950.* Bd. 14. Wien, 2012.
- KLÖM XIV. *Kossuth Lajos Összes Munkái XIV. k. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén 1849. január 1. – 1849. április 14.* Budapest, 1953.
- KMTT *A Királyi Magyar Természettudományi Társulat 1847/48. évi évkönyve*
- Lukács 1986. *Lukács Lajos: Az olaszországi magyar légió története és anyakönyvei.* Budapest, 1986.

- Magyar orvoséletrajzi lexikon 2004. Magyar orvoséletrajzi lexikon. Összeállította *Kapronczay Károly*, szerk. *Tóth Magda*. Budapest, 2004.
- Mikár* 1869. *Mikár Zsigmond*: Honvéd Schematismus, vagyis az 1848/49-iki honvédseregből 1868-ban még életben volt főtisztok névkönyve. I. k. Pest, 1869.
- Molnár* 1996. *Molnár András*: A 7. honvédszászlóalj történetéről 1848–1849. Tüske Ferenc honvédorvos visszaemlékezése. *Vasi Honismereti és Helytörténeti Közlemények*, 21. (1996) 3. sz. 66–76. o.
- Novák* 1889. *Novák Mihály*: Zala vármegye az 1848–49. évi szabadságharcban. Zalaegerszeg, 1889.
- Szalkai* 1887. *Szalkai Gergely*: A hatodik honvédszászlóalj története. *Hazánk*, 7. (1887) 1. sz. 117. o.
- Századunk névváltozásai 1895. Századunk névváltoztatásai. Helytartósági és miniszteri engedélylyel megváltoztatott nevek gyűjteménye 1800–1893., név nélkül. Budapest, 1895.
- Szinnyei* 1891–1914. *Szinnyei József*: Magyar írók élete és munkái. I–XIV. k. Budapest, 1891–1914.
- Szögi* 1994. *Szögi László*: Magyarországi diákok a Habsburg Monarchia egyetemén 1790–1850. (Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban. I.) Budapest, 1994.
- Urbán* 1973. *Urbán Aladár*: A nemzetőrség és honvédség szervezése 1848 nyarán. Budapest, 1973.
- Urbán* 1987. *Urbán Aladár*: A „Mészáros” hadigőzös 1848-ban. *Haditörténelmi Közlemények*, 34. (1987) 4. sz. 673., 682. o.
- Varga* 2000. *Varga Júlia*: A Kolozsvári Királyi Liceum hallgatói (1784–1848). Piliscsaba, 2000.
- Zétény* 1948. *Zétény Győző*: A magyar szabadságharc honvédorvosai. Budapest, 1948.

Gábor Bona

THE FIRST MEDICAL OFFICERS OF THE HUNGARIAN HOME DEFENCE FORCES

(Abstract)

Hungarian Prime Minister Count Lajos Batthány ordered the organization of ten volunteer battalions – the basis of the latter Home Defences Forces – in the middle of May 1848. In accordance with the costumes of the era, military doctors were also necessary. The application was successful, and sixty people applied for the ten head surgeon and twenty junior surgeon positions. The medical officers were assigned in the end of June and in the beginning of July. The selection of the assigned medical officers proved to be fortunate, later only a few of them escaped from the war for independence. However,

many of them reached a higher rank and finished the war as medical majors. Based on the applications and the biographical data of the above mentioned doctors, the average age of the assigned medical officers exceeded 30 years, which means that in 1848 they had already had several years of practice, furthermore, many of them had served in the imperial army and had special knowledge which was necessary to become a military surgeon.

Gábor Bona

DIE ERSTEN MILITÄRÄRZTE DER HONVÉD-ARMEE

(Resümee)

Mitte Mai 1848 ordnete Ministerpräsident Graf Lajos Batthyány die Aufstellung eines aus zehn Freiwilligen bestehenden Bataillons – dem Kern der späteren Honvéd-Armee – an. Hierzu wurden den Sitten der damaligen Zeit entsprechend auch Ärzte benötigt. Die veröffentlichte Ausschreibung war erfolgreich, für die zehn Chefarzt- und zwanzig Unterarztposten bewarben sich etwa sechzig Personen. Ihre Ernennung erfolgte Ende Juni und Anfang Juli. Die Auswahl der ernannten Ärzte erwies sich als erfolgreich: Nur wenige von ihnen haben den Freiheitskampf später im Stich gelassen. Mehrere von ihnen beendeten dagegen den Freiheitskampf in einer höheren Position, als Stabsärzte, das heißt im Rang eines Majors. Den eingereichten Anträgen – und den Angaben der Lebensläufe der erwähnten Ärzte – zufolge überstieg das Durchschnittsalter der zu dieser Zeit ernannten Militärärzte 30 Jahre, was bedeutet, dass sie im Jahr 1848 bereits eine Berufserfahrung von mehreren Jahren hatten. Zudem verfügten mehrere von ihnen aufgrund des früheren Dienstes in der kaiserlich-königlichen Armee über spezielle Kenntnisse, die beim Militär notwendig waren.

Gábor Bona

LES PREMIERS MÉDECINS MILITAIRES DE L'ARMÉE HONGROISE

(Résumé)

À la mi-mai 1848, le premier ministre comte Lajos Batthyány a ordonné la formation de dix bataillons de volontaires, noyau de la future armée hongroise. Pour ce faire, il fallait aussi recruter des médecins. L'appel à candidatures fut un succès, quelque soixante personnes ont postulé pour les dix postes de médecin-major et les vingt postes de médecin aide-major. Ils ont reçu leur nomination fin juin et début juillet. Leur sélection fut une réussite, car peu ont trahi la guerre d'indépendance par la suite. En revanche, plusieurs d'entre eux ont été promus médecins commandants avant la fin de la guerre d'indépendance. Selon leurs dossiers de candidature et leurs données biographiques, l'âge moyen de ces médecins militaires était supérieur à 30 ans, ce qui veut dire qu'ils avaient déjà plusieurs années d'expérience en 1848. En outre, plusieurs d'entre eux disposaient de connaissances médicales militaires pour avoir servi dans l'armée impériale-royale avant.

Габор Бона

ПЕРВЫЕ ВОЕННЫЕ ВРАЧИ СОЛДАТСКОЙ АРМИИ

(Резюме)

В середине мая 1848-ого года премьер-министр граф Лайош Баттьяни приказал создать батальон, состоящий из десяти добровольцев – означающий в дальнейшем ядро армии. Для этого по принятым в те времена правилам нужны были и врачи. Объявленный конкурс был успешным, на позиции десяти главных врачей и двадцати младших врачей объявилось около шестидесяти врачей. Они были назначены в конце июня, начале июля. Выбор получивших назначение врачей оказался удачным: лишь немногие из них в дальнейшем не участвовали в борьбе за свободу. Многие из них, однако, завершили борьбу за свободу в более высоких званиях старшими врачами, то есть заслужившими звания майора. В поданных заявлениях и биографиях согласно данным упомянутых врачей говорилось, что средний возраст военных врачей, которые были назначены в то время, превышал 30-и лет, это означало, что в 1848-ом году у них уже было несколько лет практики, и что многие из них служившие в императорско-королевской армии имели ранее также специальные знания, которые были необходимы в войсках.